

УДК 37.011

СОЦІАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА КАТЕГОРІЯ

Лещук Галина Василівна,
м.Тернопіль

Проблеми соціального виховання надзвичайно актуалізуються на переломних етапах розвитку суспільства, коли зростає потреба в ефективній, науково обґрунтованій системі соціального виховання, яка могла б захистити молоде покоління від кризових явищ. У статті проаналізовано соціальне виховання як соціально-педагогічну категорію, охарактеризовано його принципи, розглянуто співвідношення понять «соціалізація» та «соціальне виховання».

Ключові слова: соціальне виховання, соціалізація.

Актуальність теми дослідження. У межах соціальної педагогіки соціальне виховання може розглядатися як процес сприяння продуктивному особистісному зростанню людини під час вирішення нею таких важливих завдань взаємодії з оточуючим середовищем як досягнення життєвого успіху, формування соціальної компетентності, конкурентноздатності, соціального самовизначення, що є особливо актуальним у мінливому суспільстві. На сучасному етапі в Україні існує гостра потреба в ефективній, науково обґрунтованій системі соціального виховання, яка могла б захистити молоде покоління віднегативного впливу кризових явищ. У зв'язку із цим дослідження сутності та змісту соціального виховання набуває особливої актуальності. Його оновлені па-

радигми розвитку є якісно іншим підходом до процесу формування і становлення особистості. Це виражається, по-перше, в статусі соціального виховання як найважливішого пріоритету в освіті, галузі соціального і педагогічного знання, затребуваного на всіх рівнях суспільного життя. По-друге, в потребі гуманізації відносин особи, що змінилася, і динамічно змінного соціуму. По-третє, в універсальній значущості соціально-педагогічних знань і відповідному забезпеченні ними всіх сфер соціальної практики, діяльності соціальних установ різної відомчої приналежності [5].

Різним аспектам соціального виховання присвячені наукові дослідження В.Бочарової, М.Галагузової, Г.Лактіонової, Л.Міщик, В.Оржеховської, Л.Мардахаєва, А.Мудрика, Л. Нікітіної, К.Чертової, С.Чистякової та інших.

Мета статті: розкрити зміст соціального виховання як категорії соціальної педагогіки.

Соціальне виховання як особлива практично-зорієнтована діяльність і як наукова категорія починає формуватися в українській педагогічній теорії та практиці в кінці XIX – на початку XX століття. Саме в цей період видатні представники національного громадсько-педагогічного руху прагнули створити модель народної школи, яка відповідає інтересам і потребам суспільства й самої дитини, залучити до навчання та вихо-

вання дітей зусилля громадськості. Відомі вітчизняні педагоги й діячі освіти М.Корф, С.Русова, К.Ушинський проповідували ідеї народності та демократизації освіти й виховання, надання йому соціального характеру [6, с.19].

У сучасній вітчизняній і зарубіжній соціально-педагогічній літературі існують різні підходи до визначення категорії "соціальне виховання". Більшість дослідників при цьому орієнтуються на інтереси й потреби суспільства та держави, на соціальне замовлення й вбачають призначення соціального виховання в регуляції соціальної поведінки індивіда відповідно до цінностей і норм, що існують у соціумі.

За своєю суттю соціальне виховання – це цілеспрямована виховна діяльність, пов'язана з життєдіяльністю людей в суспільстві. У суспільстві, як правило, йдеться про систему соціального виховання – відносно стійку сукупність цінностей і норм, а також організоване поєднання людей відповідно до просторово-часових зв'язків. Як система, соціальне виховання розкладається на інформаційно-енергетичні ресурси та просторово-часові компоненти функціонування.

Соціальне виховання можна також окреслити як систему цілеспрямованого впливу суспільства на цінності, відносини та життєві установки окремої людини та соціальних макрогруп з метою узгодження особистісного та загальносуспільного розвитку.

У соціальному вихованні можна виокремити такі складові:

1. Цикли соціального виховання – сімейний, освітній, трудовий, післятрудоий.
2. Мета і завдання – особистісний ріст особистості, групи, колективу.
3. Засоби реалізації – зміст, форми та методи (інформаційні, інструментально-оперативні, комунікативно-інтерактивні) соціально-педагогічної діяльності.
4. Етапи здійснення – орієнтація, проектування, планування, реалізація завдань, оцінка досягнень.
5. Результати – рівень успішності особистісного росту у діяльності, спілкуванні, пізнанні, самореалізації людини [8].

Головними принципами організації процесу соціального виховання є:

- індивідуальна допомога у ліквідації конфліктних і критичних ситуацій у соціальній взаємодії особистості, її ціннісному становленні та розвитку індивідуально-творчих рис;
- групово підтримка людини та її мікросередовища (сім'я, школи, громади) у фізичному, психічному, соціальному становленні;
- громадський захист права кожної дитини і дорослого на достойне життя у суспільстві незалежно від індивідуальних особливостей фізичного та розумового розвитку, соціального статусу;
- практична діяльність щодо збереження фізичного та психічного здоров'я у соціальному мікросередовищі;
- послідовний розвиток екологічної, соціальної, особистісної, професійної компетентності особистості;
- організація різноманітної соціально адекватної групової дозвілєвої діяльності (фізичної, пізнавальної, комунікативної, рефлексивної, практичної, індивідуально-творчої);
- забезпечення і підтримка успішної суб'єкт-суб'єктної взаємодії підростаючого покоління в соціокультурному просторі;
- забезпечення готовності кожної дитини до відповідальної самоорганізації, морального самобудування власного життя і власної особистості шляхом організації соціального досвіду і самодіяльного спілкування у контактній групі;
- допомога у створенні таких умов життєдіяльності у мікросередовищі, за яких не дивлячись на фізичні недоліки, життєві кризи, людина може жити, зберігаючи відчуття власної гідності і поваги до себе з боку оточуючих;
- реадaptaція людини у змінному соціумі за допомогою зростання ступеня її самостійності і самоконтролю ситуації [8, с.24-26].

Соціальне виховання є складовою частиною і одним з найбільш вагомих факторів соціалізаційного процесу. Більшість дослідників розглядають соціалізацію як процес засвоєння особистістю системи знань, норм і цінностей, соціального

досвіду, соціальних якостей і рис, соціальних ролей, зразків і психологічних механізмів поведінки. При цьому підкреслюється, що соціалізація здійснюється як в межах цілеспрямованого соціально-виховного впливу, так і спонтанно, в умовах стихійних впливів на особистість. Соціальне виховання виступає саме цілеспрямованою, спеціально організованою діяльністю в даному напрямку [4].

Соціальне виховання є видовим поняттям по відношенню до категорії "виховання". У радянській педагогіці існувала точка зору, що виховний процес має соціальну природу, і тому будь-яке виховання є соціальним. Це давало підстави ігнорувати соціальну педагогіку як самостійну галузь знань. Але зусиллями багатьох поколінь педагогів, діячів освіти доведено, що виховання, яке є, безумовно, соціальним за своєю природою, формує особистість у цілому. У широкому значенні соціальне виховання містить у собі всі види виховання (моральне, трудове, фізичне, естетичне тощо) і виступає практично-орієнтованою діяльністю з формування власне соціально значущих якостей, необхідних для успішної соціалізації дитини.

Слід зазначити, що соціальне виховання не можна розглядати як процес, що здійснюється виключно в інтересах суспільства і держави. З одного боку, воно покликане регулювати соціальну поведінку людини у відповідності з прийнятими нормами, з іншого – сприяти розвитку особистості, створюючи умови для її адаптації в соціумі. Інакше кажучи, призначення соціального виховання – у забезпеченні гармонії взаємовідносин особистості та суспільства.

Вищезазначене дозволяє зробити висновок, що соціальне виховання є цілеспрямованою діяльністю з метою розвитку особистості, засвоєння нею системи соціальних знань і цінностей, соціального досвіду і норм соціальної поведінки. В його здійсненні бере участь не тільки школа, а й інші інститути соціалізації: сім'я, освіта, культура, релігія.

Упродовж останнього десятиріччя у педагогічних і соціальних науках активно обговорюється питання про співвідношення понять «соціалізація» й «виховання». При цьому одні дослідники намагаються замінити виховання соціалізацією, інші розглядають виховання як частину соціалізації особистості, треті під соціалізацією розуміють суспільне й моральне виховання. Однак спільним для усіх є розуміння того, що виховання – один з основних факторів соціалізації особистості.

У широкому значенні, виховання – це цілеспрямований процес, що сприяє розвитку й формуванню моральних якостей особистості, тим самим впливаючи на соціалізацію дитини. Будучи складовою частиною впливів соціальних факторів на людину, воно має свої особливості. Цей процес, на відміну від інших, завжди цілеспрямований і здійснюється свідомо налаштованими на нього або спеціально підготовленими для цього агентами та інститутами; через виховання відбувається акумуляція впливу інших соціальних факторів, що впливають на соціалізацію дитини – середовища, у якому вона перебуває, засобів масової комунікації, культури тощо. У процесі виховання враховується також індивідуальна самобутність кожної дитини. Однак варто пам'ятати, що при цьому виховання займає визначене місце серед інших соціальних факторів формування особистості і не може їх ані замінити ані виключити.

Разом із тим вплив виховання на розвиток дитини динамічно змінюється із часом. Чим менша дитина, тим сильніший виховний вплив на становлення й розвиток особистості. У міру дорослішання його частка зменшується, зате зростає ступінь самостійності індивіда у виборі тих або інших соціальних цінностей й орієнтирів, її власного впливу на свій розвиток.

У результаті виховання, самовиховання й позитивного впливу інших соціальних факторів (культурно-історичних і релігійних традицій, засобів масової інформації, дитячих суспільних об'єднань, шкільного колективу, друзів тощо) відбувається природний процес інтеграції дитини в суспільство, її соціалізація. Тобто процес соціалізації відбувається насамперед через соціальне виховання, за допомогою якого здійснюється цілеспрямований вплив, керування цим процесом. Однак при цьому для кожної категорії населення повинні бути розроблені свої методики й технології виховного процесу, що дозволяють активізувати позитивних факторів і

нейтралізувати негативні.

У цілому зусилля соціальних педагогів повинні бути спрямовані на сприяння соціальної адаптації дитини, тобто на її активне пристосування до прийнятих у суспільстві правил і норм поведінки або на подолання наслідків впливу негативних факторів.

Таким чином, проблеми соціального виховання надзвичайно актуалізуються на переломних етапах розвитку суспільства. У зв'язку з цим подальшого дослідження потребує соціальне виховання як механізм формування особистості адаптованої до умов кризового соціуму.

Література та джерела

1. Андрусенко О.В. Актуальність соціального виховання молоді у процесі демократизації українського суспільства [Текст] / О.В.Андрусенко // Наше гасло. – 2004. – 2004. – №1/2. – С.282-284
2. Безпалько О.В. Соціальне виховання [Текст] / О.В.Безпалько // Соціальна педагогіка в схемах і таблицях. – К., 2003. – С.30-32
3. Мардахаев Л.В. Социальная педагогика: Учебник / Л.В.Мардахаев. – М.: Гардарики, 2005. – 269 с.
4. Мудрик А. Социальная педагогика / А.Мудрик. – М.: Академия, 2005. – 200 с.
5. Плоткин М. Социальное воспитание как научная категория [Текст] / М.Плоткин // Социальная педагогика. – 2004. – № 3. – С.22-24
6. Помогайба В. І. З історії розвитку основних проблем педагогічної науки в Українській РСР / В.І.Помогайба // Педагогіка : респ. наук.-метод. зб. – Вип. 5. – К., 1967. – С.17-46
7. Радул В. Соціальний характер виховання [Текст] / В.Радул // Шлях освіти. – 2004. – № 3. – С.6-9
8. Сейко Н.А. Соціальна педагогіка: Курс лекцій / Н.А.Сейко. – Житомир: Житомир. держ. пед. ун-тет, 2002. – 260 с.

Проблеми соціального виховання надзвичайно актуалізуються на переломних етапах розвитку суспільства, коли росте потреба в ефективній, науково обґрунтованій системі соціального виховання, яка могла б захистити молоде покоління від кризових явлень. В статті проаналізовано соціальне виховання як соціально-педагогічну категорію, охарактеризовано його принципи, розглянуто співвідношення понять «соціалізація» і «соціальне виховання».

Ключевые слова: социальное воспитание, социализация.

The problems of social education extraordinarily are very urgent on the critical stages of development of a society, when a necessity in effective, scientifically to the system of social education grows, which would protect the young generation from the phenomena of crises. Social education as socially-pedagogical category has been analysed in the article, his principles have been described, correlation of concepts «socialization» and «social education» has been considered.

Key words: social education, socialization, phenomena of crises, socially-pedagogical category.